

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Циклова комісія юридичних дисциплін

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисциплін
Цивільне право України, Цивільне процесуальне право України
на тему:
**ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ
ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Виконав:

Студент групи Пб-21

Захарко Роман

Науковий керівник

к.ю.н., Гелецька І.О.

Оцінка _____

Тернопіль, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.....	5
1.1. Поняття та підстави позбавлення батьківських прав.....	5
1.2. Правові наслідки позбавлення батьківських прав.....	9
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	12
2.1. Особливості суб'єктного складу у справах про позбавлення батьківських прав.....	12
2.2. Предмет доказування та докази у справах про позбавлення батьківських прав.....	14
2.3. Сутність та значення судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав.....	19
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.....	22
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ.....	34

ВСТУП

Актуальність теми. Прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, Конституція України в ст. 51 проголосила, що сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою.

Через невиконання батьками обов'язків, закріплених законом, науковцям доводиться констатувати тенденцію до збільшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування. У зв'язку з цим, в Україні ще не зникла необхідність контролю з боку держави і суспільства за виконанням батьками своїх батьківських обов'язків, як того вимагають норми права і моралі, адже в забезпеченні належного виховання закладений і суспільний інтерес. Тому держава не може пасивно ставитися до невиконання або неналежного виконання батьками обов'язків виховання дітей, а встановлює відповідні міри правового впливу, зокрема позбавлення батьківських прав. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на батьків і реалізовується за правилами цивільного судочинства.

Незважаючи на значні позитивні зрушення, що відбулися у сфері правового регулювання прав дитини та забезпечення їх судового захисту, у тому числі й шляхом позбавлення батьківських прав, на сьогодні державою ефективного механізму захисту повною мірою не створено.

Зі збільшенням кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, простежується і тенденція до збільшення кількості цивільних справ про позбавлення батьківських прав. Однак, незважаючи на те, що кількість справ про позбавлення батьківських прав перевищує в десятки, а іноді в сотні разів розглянуті справи інших категорій, також спрямовані на захист прав дітей, правозастосовна практика щодо розгляду і вирішення зазначеної категорії справ є суперечливою та неоднозначною, що спричиняє необхідність її подальшого наукового осмислення та дослідження.

Стан наукового дослідження. Сьогодні тема батьківських прав не є новою для наукової спільноти. Різним аспектам батьківських прав, їхнім ознакам та підставам виникнення та припинення приділяли увагу такі вчені, як: В.І. Борисова, І.В. Жилінкова, О.М. Калітенко, Л.В. Красицька, Н.М. Крестовська, Б.К. Левківський, Л.В. Ольховик, Г.О. Резнік, З.В. Ромовська та інші. Проте особливості батьківських прав досі залишаються предметом живих наукових дискусій, що й актуалізує розглядувану тему.

Метою курсової роботи є визначення процесуального порядку та особливостей розгляду справ про позбавлення батьків батьківських прав.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**, що становлять зміст наукового дослідження:

- розглянути поняття та підстави позбавлення батьківських прав;
- проаналізувати правові наслідки позбавлення батьківських прав;
- з'ясувати особливості суб'єктного складу у справах про позбавлення батьківських прав;
- визначити предмет доказування та докази у справах про позбавлення батьківських прав;
- з'ясувати сутність та значення судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав;
- розглянути практику розгляду судами цивільних справ про позбавлення батьківських прав.

Об'єктом курсового дослідження виступають суспільні відносини, що виникають при розгляді справ про позбавлення батьківських прав у цивільному судочинстві України.

Предметом дослідження є право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав відповідно до чинного законодавства.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

1.1. Поняття та підстави позбавлення батьківських прав

Тема батьківських прав та їх позбавлення на сьогоднішній день для наукової спільноти не є новелою. У нашій державі, коли вже другий рік поспіль триває повномасштабна кровопролитна війна із російським агресором, дана проблема стосовно належного виконання батьками щодо власних дітей відійшла на інший план, хоча й надалі залишається гострою проблемою не лише нашої держави, але й світової спільноти.

Розгляд даного питання вбачається за доцільне розпочати із положень Конституції України, а саме ч. 3 ст. 51, в якій зазначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [1].

Як зазначає Дутко А., батьки являються тими самими особами, від котрих походить дитина, а вона, в свою чергу, являється особою, котра володіє правовим статусом дитини до досягнення нею повноліття [2, с. 100]. Варто відмітити, що батьки поділяються на:

- 1) батьків біологічних, тобто справжніх батьків дитини;
- 2) батьків юридичних, тобто тих, котрі записані у Книзі реєстрації народжень та у Свідоцтві про народження дитини.

Кожен з біологічних/юридичних батьків зобов'язаний пам'ятати, що чинне національне законодавство охороняє дитячі права, які вони, виховуючи дитину, не мають права порушувати. Найперше варто згадати про Сімейний кодекс України (далі – СК України), ч. 2 ст. 155 якого вказує, що батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини [3]. Також не можна оминути увагою Закон України «Про охорону дитинства» (далі – Закон про охорону дитинства), ч. 6 ст. 12 якого зазначає, що батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання,

невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків відповідно до закону [4].

Зазначимо, що Глава 13 СК України присвячена особистим немайновим правам/обов'язкам батьків та дітей, проте звертаємо увагу, що визначення «батьківських прав» ні у СК України, ні в іншому нормативно-правовому акті не міститься. Вважаємо, що під їх слід розглядати у нерозривному взаємозв'язку із батьківськими обов'язками. Ба більше, більшість батьківських прав виводяться крізь призму батьківських обов'язків, а не визначаються окремо.

Погоджуємося із думкою Оніщук О., яка вважає, що дане поняття є збірним, оскільки охоплює весь комплекс особистих немайнових та майнових прав, що належать певній людині (матері, батькові дитини), заснованих на походженні дитини від цієї особи, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в установленому законом порядку [5, с. 27].

Щодо захисту прав дітей усього світу, то наріжним каменем тут стала міжнародна Декларація прав дитини (далі – Декларація), яка була проголошена 20 листопада 1959 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, а для України набула чинності з 27 вересня 1991 року [6].

Варто відмітити, що шостий принцип стосується безпосередньо обраної теми, оскільки він передбачає, що дитина для повного і гармонійного розвитку її особи потребує любові і розуміння. Вона повинна, якщо це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, в усякому разі, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості; малолітню дитину не слід, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, розлучати зі своєю матір'ю. На суспільстві і на органах публічної влади повинен лежати обов'язок здійснювати особливе піклування про дітей, що не мають сім'ї, і про дітей, що не мають достатніх засобів для існування. Бажано, щоб багатодітним сім'ям надавалась державна або інша допомога на утримання дітей [6].

Ч. 1 ст. 12 Закону про охорону дитинства зазначає, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків

покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини [4]. Як мати, так й батько зобов'язані поважати гідність своєї дитини, виховувати її, піклуватись про її здоров'я, про фізичний, духовний та моральний розвиток, про її навчання, створюючи при цьому усі необхідні умови для розвитку дитячих природних здібностей та готуючи, таким чином, дитину до самостійного життя та майбутньої праці.

Так, на думку Лапчевської О., головним батьківським моральним/правовим обов'язком кожного батька/матері виступає власне виховання їхніх дітей. Адже, процес розвитку дитини та формування її як особистості безпосередньо залежить від виконання батьками своїх батьківських обов'язків [7, с. 257].

Красицька Л. впевнена, що позбавлення батьківських прав за винне невиконання батьками свого обов'язку виступає найвищою сімейно-правовою мірою відповідальності та одночасно надзвичайним заходом, який виступає і способом захисту прав дитини, і прав одного з батьків, якщо другим із батьків було допущено невиконання батьківських обов'язків [8, с. 363]. Ми з даною думкою погоджуємося.

Менджул М. та Романко К. вважають, що позбавлення батьківських прав є суто превентивним заходом, що дає батьку/матері переосмислити відносини з дитиною, й задля збереження повноцінної сім'ї, стати таки на шлях виправлення [9, с. 61].

Перед тим, як розглянути підстави позбавлення батьківських прав, вважаємо за необхідне згадати й про статтю 9 Конвенції про права дитини, яка зазначає, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли

батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини [10].

У житті досить часто трапляються випадки, коли батьки не можуть дійти спільної згоди щодо методів/прийомів виховання власних дітей. Як зазначає Маковецька В. конфлікт стилів виховання батьків можуть вкрай не сприяти належному розвитку малолітньої дитини, яка змушена бути свідком сварок батьків, зростати у несприятливих умовах, що здійснює негативний вплив. Така сім'я має ознаки дисфункціональної, що не відповідає найкращим інтересам дитини [11, с. 38].

Відповідно до ч. 1 ст. 164 СК України мати/батько можуть судом бути позбавлені батьківських прав, якщо вона/він:

- 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
- 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти;
- 3) жорстоко поведуться з дитиною;
- 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
- 6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Варто зазначити, що даний перелік є вичерпним, а це означає, що науковці не мають можливості більш розширено їх тлумачити. Переконані, що умови реального життя вже давно потребують необхідності внесення відповідних змін до даної статті з метою удосконалення та приведення її до складних умов сьогодення.

Александрова Ю. вважає, що до кола обставин, що підлягають доказуванню в суді, окрім факту залишення дитини протягом встановленого законом строку, входить факт відсутності прояву по відношенню до дитини

батьківського піклування протягом шести місяців та факт відсутності в подібній бездіяльності у батьків поважної причини [12, с. 116].

А тому, ми погоджуємося із думкою Труби В.І., який пропонує викласти п. 2 ч. 1. Ст. 164 СК України в наступній редакції: мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він...ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, а також, добровільному, своєчасному, в обсязі, не меншому, ніж визначено законом, матеріальному забезпеченню дитини [13, с. 7].

1.2. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

Що ж стосується правових наслідків позбавлення батьківських прав, то їх законотворець передбачив у ст. 166 СК України. До них належать:

1) особа, позбавлена батьківських прав (мати/батько) втрачає всякі особисті немайнові права стосовно своєї дитини, звільняючись від обов'язків відносно її виховання;

2) особа, позбавлена батьківських прав (мати/батько) перестає бути законним представником дитини;

3) особа, позбавлена батьківських прав (мати/батько) втрачає всяке право на державну допомогу/пільги, що надаються сім'ям із дітьми;

4) особа, позбавлена батьківських прав не може виступати піклувальником, опікуном, усиновлювачем;

5) особа, позбавлена батьківських прав (мати/батько) в майбутньому не зможе отримувати тих майнових прав, котрі безпосередньо пов'язуються із батьківством, та котрі у разі своєї непрацездатності вона/він могла б мати (приміром, право на спадкування, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на утримання від дитини);

6) особа, позбавлена батьківських прав (мати/батько) втрачає будь-які інші права, що засновані на спорідненості із дитиною.

Новосад А. С., Положай К. І. до вище зазначених підстав додають ще й позбавлення права стосовно визначення місця проживання дитини, надання згоди на її усиновлення, дозволу/заборони на виїзд дитини за кордон, на зміну нею прізвища/імені тощо [14, с. 68–69].

Мироненко В.П. звертає увагу на непослідовність законотворця, акцентуючи на тому, що з однієї сторони, особі/особам, позбавленим батьківських прав, дається змога поновити свій батьківський статус, а з іншої сторони, якщо їхні діти уже усиновлені іншими особами, мати/батько будуть позбавлені такої можливості. Тому вчений пропонує усунути дане протиріччя через нормативне визначення строку/терміну, впродовж якого усиновлення дітей, чії батьки позбавлені батьківських прав, не дозволяється [15].

Підтримуємо думку Логвінової М.В., яка твердження, що позбавлення батьківських прав тягне за собою припинення правовідносин між батьками та дитиною, вважає неточним, адже, як вірно підмітила науковиця, правовий зв'язок батька із дитиною повністю все таки не розривається. Авторка переконує, що не може бути підставою для позбавлення батьківства застосування санкції ст. 164 СК України, адже біологічний зв'язок батька/матері з дитиною не так легко розірвати, якщо взагалі можливо.

Позбавлення батьківських прав не припиняє батьківського правовідношення, а лише змінює його характер [16, с. 285]. А зміна характеру батьківського правовідношення як засіб захисту прав та інтересів дітей полягає в заміні способів здійснення особистих і майнових прав та обов'язків, а також в позбавленні прав та обов'язків особистого немайнового характеру чи обмеження їх обсягу [17, с. 20].

Для прикладу, суд може дозволити періодичні/разові побачення із дитиною, за умови присутності іншої особи та умови, що це не спричинить шкоди для її життя/здоров'я, морального виховання. Варто відмітити, що чинне національне сімейне законодавство не конкретизує, в присутності якої саме особи мають такі побачення проводитися: другого з батьків, представника органу опіки/піклування, піклувальника дитини.

Відповідно до ч. 2 ст. 166 СК України особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини, а це означає, що суд, на вимогу позивача/за власною ініціативою, поруч із позбавленням батьківських прав може вирішити питання про стягнення на дитину аліментів.

Стаття 1183 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) гласить, що батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків [18].

Відповідно до ч. 2 ст. 202 СК України, якщо мати/батько були позбавлені батьківських прав і ці права не поновилися, не виникає обов'язок утримувати матір/батька у сина/дочки, стосовно яких вони були позбавлені батьківських прав.

Закон про охорону дитинства теж передбачає правові наслідки позбавлення батьківських прав. Так, відповідно до ч. 4 ст. 17 суд у разі позбавлення батьків батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав одночасно накладає заборону на відчуження майна та житла дітей, про що повідомляє нотаріуса за місцем знаходження майна та житла [4].

Таким чином, можна підвести підсумок, що позбавлення батьківських прав для матері/батька, яких позбавляють, тягне за собою втрату особистих немайнових прав стосовно дитини, від обов'язків відносно виховання дитини, втрату інших прав, що були засновані на спорідненості із дитиною. Винятком може бути право матері/батька, яких позбавляють, на побачення із дитиною на підставі рішення суду. Матір/батько, яких позбавляють батьківських прав, не звільняється від обов'язку утримувати дитину та обов'язку відшкодувати шкоду, спричинену дитиною, стосовно якої вона/він були позбавлені батьківських прав. Такий обов'язок за матір'ю/батьком, яких позбавляють батьківських прав, законодавець зберігає впродовж трьох років після позбавлення її/його батьківських прав, якщо вона/він не доведе, що спричинена шкода не являється наслідком невиконання нею/ним батьківських обов'язків.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

2.1. Особливості суб'єктного складу у справах про позбавлення батьківських прав

Як ми вже з'ясували, позбавлення батьківських прав виступає крайнім заходом впливу на матір/батька, котрі не виконують добросовісно власні/батьківські обов'язки стосовно власних дітей. Слід відмітити, що даний захід реалізується за правилами цивільного судочинства, хоча й до нині законодавець у повній мірі не створив належний ефективний механізм захисту дітей. На жаль, кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшується, що й породжує відповідно збільшення кількості цивільних справ щодо позбавлення батьківських прав. І хоча таких справ у десятки-сотні раз у судах більше, аніж інших категорій цивільних справ, проте, судова практика стосовно їх розгляду й вирішення є неоднозначною та суперечливою.

З метою забезпечення кваліфікованого розгляду справ щодо позбавлення батьківських прав із суворим додержанням принципу законності, чинним СК України передбачив необхідність письмового висновку органів опіки/піклування, а також особисту участь представника цього органу у судовому засіданні. Участь органу опіки/піклування за місцем розгляду спору в суді вважається найефективнішим заходом, адже він найтісніше пов'язується із судом, що й розглядає справу по суті.

Варто звернути увагу, що процесуальний порядок розгляду даної категорії справ здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства згідно положень Глави 6 Розділу III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [19].

Стаття 165 СК України передбачає, що право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун,

піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років. Даний перелік осіб вважається вичерпним, проте в судовій практиці бувають випадки, що розгляд справи про позбавлення батьківських прав ініціюються за позовами інших родичів, які при цьому керуються ч. 2 ст. 258 та ч. 2 ст. 262 СК України:

✓ ч. 2 ст. 258: баба і дід мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних внуків до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень;

✓ ч. 2 ст. 262: сестра, брат, мачуха, вітчим мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерки до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень.

Особа, яка наділена правом на звернення до суду із позовом про позбавлення батьківських прав, подає позовну заяву (додаток А).

Підтримуємо думку науковців, які беруть до уваги той факт, що батьківські права виникають у результаті походження дітей, засвідченого в порядку, передбаченому законом, то і позови про позбавлення цих прав можуть пред'являтися тільки до осіб, указаних як батьків у записі акта про народження дитини [20, с. 76–77].

Вище вже зазначалися особи, котрі відповідно до статей 165, 258, 262 СК України наділені правом ініціювати справу щодо позбавлення батьківських прав, а отже, виступати позивачами у справі. Іншою стороною у справі буде виступати той з батьків, проти якого подано позов до суду через не виконання ним батьківських обов'язків.

Вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі статей 18 та 152 СК України, якими законодавець надає дитині право у випадку неналежного виконання її матір'ю/батьком своїх обов'язків щодо неї, протистояти цьому різними способами. Зокрема, ст. 18 СК України зазначає, що кожен учасник

сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу. Ст. 152 СК України підсилює статтю 18, доповнюючи її наступною нормою: дитина має право противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Таким чином, цілком очевидно, що національне сімейне законодавство акцентує увагу на тому, що в юридичній науці дитина виступає не тільки як об'єкт виховання, але й як суб'єкт. Отже, вона, досягнувши 14-річного віку, вправі захистити себе сама від матері/батька, котрі не виконують батьківські обов'язки належним чином, допускаючи зловживання батьківськими правами.

Відповідачем у справі буде виступати батько/мати щодо яких постало питання позбавлення батьківських прав. Якщо взяти до уваги, що дана категорія справ виступає справою позовного провадження, вона повинна розглядатися за загальними правилами підсудності, тобто за зареєстрованим місцем перебування/проживання відповідача [21, с. 78], але про це йтиметься у наступних підрозділах курсової роботи.

2.2. Предмет доказування та докази у справах про позбавлення батьківських прав

Розглядаючи дане питання, варто розпочати з того, що неупереджений та справедливий розгляд будь-якої справи, і не лише цивільної, захист оспорюваних, невизнаних, порушених прав/інтересів фізичних/юридичних осіб, держави, на пряму залежить від правильного визначення/встановлення судом фактів, доведення яких під час судового процесу покладається на сторони процесу. Звідси стає очевидним, що предмет доказування у даній категорії

справ складають факти, котрі слід встановити під час судового розгляду, аби виконати завдання цивільного судочинства.

Предметом доказування відповідно до ч. 2 ст. 77 ЦПК України являються обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення [19]. Від цього залежить дуже багато. Адже правильне встановлення предмету доказування породжує цілеспрямованість, оперативність та законність усього судового процесу. На кожну сторону покладається обов'язок доведення тих обставин, котрі мають важливе значення для справи і на котрі позивач/відповідач посилається як на підставу своїх вимог/заперечень.

Влучною є думка Треушнікова М.К., який зауважує, що вірно визначити предмет доказування у цивільній справі, означає надати усьому процесу доказування потрібний напрям та русло [22].

Правник Лях В. звертає увагу, що перш, ніж звертатися до суду з цим непростим позовом, слід максимально зібрати докази/обґрунтування позовних вимог. адже, юрист переконаний, що виключно ретельно підготувавшись, можна розраховувати на позитивний результат вирішення справи, з чим ми абсолютно погоджуємося. До таких документів, що відповідно служать й доказовою базою певних подій/фактів, належать:

- копія свідоцтва про народження дитини;
- копія ID-паспорта/паспорта й ППН (для позивача);
- копія свідоцтва про укладення/розірвання шлюбу;
- характеристика з місця проживання/роботи батька/матері;
- висновок органу опіки/піклування про необхідність позбавити батьківських прав батька/матір дитини;
- акт обстеження побутових/житлових умов, де проживає дитина;
- довідка з наркологічного лікувального закладу у випадку захворювання відповідача на наркоманію/алкоголізм;

- у разі, якщо раніше на відповідача вже накладалися судом зобов'язання щодо сплати аліментів, то обов'язково має бути рішення суду про їх призначення;
- характеристика з місця навчання/ДНЗ дитини, у якій конкретизується факт участі батька/матері у вихованні дитини;
- із виконавчої служби відомості про відсутність/присутність боргу за аліментними виплатами;
- відомості із органів національної поліції про факти жорстокого поводження з неповнолітніми/іншими членами сім'ї (у разі наявності такого факту);
- вирок суду в випадку, якщо відповідач був засуджений за неналежне виконання ним батьківських обов'язків, за ухилення від сплати аліментів, нанесення дитині побоїв;
- пояснення/свідчення;
- фото/аудіо/відеофайли;
- висновок психолога (після розмови з дитиною);
- квитанція про сплату судового збору [23].

У попередньому розділі роботи йшлося про підстави позбавлення батьківських прав, які передбачені у ч. 1 ст. 164 СК України, тому аналізувати їх не будемо, але розглянемо обставини, котрі входять до предмету доказування цих підстав.

Коли впродовж шести місяців без поважної причини матір/батько не забрали дитину без поважної причини з пологового будинку/іншого закладу охорони здоров'я та не виявили ніякого батьківського піклування стосовно неї, то тут предметом доказування буде виступати факт перебування дитини в закладі охорони здоров'я протягом встановленого законом терміну, відсутність прояву з боку батьків піклування щодо неї (батьки не навідували немовля, не контактували з медичним персоналом, щоб дізнатись як почувається дитина

тощо) та обов'язково відсутність поважної причини (хвороба, проблеми з в'їздом в Україну) [24, с. 51].

При ухиленні батьком/матір'ю від виконання своїх обов'язків стосовно виховання дитини, ухилення від забезпечення здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, предметом доказування буде виступати власне саме ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків.

Якщо матір/батько дитини є хронічними наркоманами/алкоголіками, то предметом доказування будуть виступати обставини, що підтверджують цю хронічну залежність у батьків дитини від наркоманії/алкоголізму. Це обов'язково має підтверджуватися медичним висновком.

Якщо матір/батько дитини жорстоко з нею поводяться, то предметом доказування буде виступати всякий прояв такого жорстокого поводження із нею, у тому числі, психологічне/фізичне/сексуальне насильство, приниження її честі/гідності, недопустимі методи виховання.

Предметом доказування у справі щодо експлуатації дитини через примушують її до бродяжництва/жебраківання буде виступати факт примушування дитини до бродяжництва/жебраківання, експлуатація дитини шляхом примушування її до проституції, непосильної праці, залучення до кримінальної діяльності тощо.

Предметом доказування у справі щодо засудження матері/батька за скоєння умисного злочинного діяння стосовно дитини, буде виступати факт набрання законної сили обвинувальним вироком відносно матері/батька за його скоєння проти власної дитини.

Для встановлення в судовому засіданні у справах про позбавлення батьківських прав зазначених фактів повинні досліджуватися показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів тощо [25, с. 111].

Зазначимо, що предмет доказування у ході справи може змінюватись.

У ході розгляду справ про позбавлення батьківських прав, варто виділити наступні основні проблеми, що стосуються предмету доказування. Серед них:

1) невірно сформований предмет доказування, що має наслідком винесення необґрунтованого судового рішення;

2) відсутнє чітке трактування поняття «ухилення від батьківських обов'язків», що має наслідком відсутність обставин, що мають значення для справи, й відповідно не можуть входити до предмету доказування;

3) окрім самого факту ухилення від виконання батьківських обов'язків, до предмету доказування варто включати решту супутніх обставин, які мають значення для справи. Приміром, відсутність емоційного зв'язку з дитиною, постійні конфлікти між матір'ю та батьком дитини тощо;

4) сторона позивача, формуючи предмет доказування, не бере до уваги вину в діях відповідача, що може мати наслідком неможливість позбавити його батьківських прав.

Зважаючи на вище викладене, запропонувати батькам та законотворцю взяти до уваги наступні моменти:

- доповнити СК України тлумаченням поняття «ухилення від батьківських обов'язків»;

- визначаючи предмет доказування в справах про позбавлення батьківських, брати до уваги супутні обставини, про що внести відповідні зміни в чинне законодавство;

- вступати батькам в справу юридично проінформованим або ж залучити до справи юриста в даній сфері, що допоможе правильно визначити свої вимоги/заперечення, а отже, й сам предмет доказування;

- слід пам'ятати, що справи про позбавлення батьківських прав – це справи про кращу долю дитини, а тому не можуть виступати засобом помсти/вирішення особистих конфліктів між батьком та матір'ю. Тому, формуючи предмет доказування, батькам неодмінно варто враховувати та брати до уваги інтереси власної дитини.

2.3. Сутність та значення судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав

Позов про позбавлення батьківських прав, зазвичай, пред'являється за місцем проживання відповідача. У випадку, якщо місце проживання останнього невідоме, то позов пред'являється за:

- місцем знаходження майна відповідача;
- місцем тимчасового перебування відповідача;
- останнім місцем постійного проживання/заняття (роботи) відповідача.

Судовий розгляд даної категорії справ із урахуванням їх особливостей, що зумовлені їх правовою природою, складається із наступних частин:

- підготовча частина;
- розгляд справи по суті;
- судові дебати;
- ухвалення й оголошення судового рішення.

З огляду на інтереси дитини, Лов'як С.С. вважає, що позов у даній категорії цивільних справ мав би пред'являтися за місцем проживання цієї дитини, або ж особи, котра в її інтересах заявила вимоги про позбавлення іншої сторони/відповідача батьківських прав [26, с. 21].

Закріплення законодавцем даної норми в ЦПК України засвідчило б про доступність судового захисту згідно положень ст. 6 ЦПК України, а саме, суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Для всебічного/повного розгляду справ щодо позбавлення батьківських прав українцем важливим є з'ясувати судом процесуальне становища і батька, і матері дитини, стосовно якої й виник спір про право батьків на

позбавлення/збереження батьківських прав. Процесуальне становище матері/батька, щодо якої/якого не виникає такого питання, залежить від її/його ставлення до майбутнього виховання дитини. Якщо мати/батько бажає виховувати дитину і сама/сам порушила/порушив справу в суді, то вона/він буде виступати у справі позивачем, адже заявила/заявив вимоги не лише про позбавлення іншого з батьків батьківських прав, але й про відібрання/передачу дитини на виховання позивачу. А тому, переконані, що у такому процесі обов'язковою є участь обох:

- 1) позивач – мати/батько;
- 2) відповідач – мати/батько.

На суд покладається велика відповідальність у розгляді даної категорії справ, а тому, він, на наше переконання, першочергово повинен установити:

- 1) чи дійсно присутні підстави для позбавлення матері/батька батьківських прав, що передбачені ст. 164 СК України;
- 2) чи часом немає підстав для порушення кримінального провадження стосовно одного з батьків;
- 3) чи стягувалися на користь дитини раніше аліменти;
- 4) думку дитини стосовно позбавлення матері/батька батьківських прав;
- 5) участь у вихованні/розвитку дитини іншого з батьків, хто виступає позивачем у справі;
- 6) чи не було у матері/батька, або ж обох виявлено психічного захворювання;
- 7) чи присутня вина батьків або ж матері/батька та яким чином вона проявляється;
- 8) чи можливо змінити поведінку батьків або ж матері/батька, та покращити її/його/їх відношення до дитини.

Бажаючи зберегти дитину, відповідач у судовому процесі вправі запевнити суд, що він, приміром, негайно готовий розпочати лікування від наркоманії/алкоголізму. У такому випадку, суд може відкласти/призупинити слухання справи на той час, який потрібен особі аби пролікуватися.

9) чи можливо передати дитину іншому з батьків. Тут важливий наступний момент – суд має вивчити особу того із батьків, котрому планується передання дитини, її/його ставлення до дитини, матеріальні, сімейні та побутові умови для проживання. У випадку, коли батько/мати якому/якій передається дитина, проживає вже в іншому шлюбі, то тут важливо з'ясувати «моральне обличчя» іншого з подружжя.

Після того, як всі обставини справи було з'ясовано та перевірені докази, відповідно до ч. 3 ст. 241 ЦПК України суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів, які за своїм змістом відрізняються від пояснень осіб, котрі беруть участь у справі, оскільки на цій стадії вимоги обґрунтовуються як з правової, так й з фактичної сторони, а не просто формулюються.

Як правило, судовий розгляд завершується ухваленням рішення, що не виключає можливості, за наявності визначених для того цивільним процесуальним законодавством підстав, закінчення розгляду справи у формі закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду [25, с. 111].

Вбачається за доцільне звернути увагу на той факт, що завершення розгляду даної категорії справ повинно відбуватися із певними застереженнями, оскільки тут не доцільно укласти мирову угоду, не можливо розглядати дану справу третейським судом, адже вона повинна розглядатися тільки у порядку цивільного судочинства.

Ухвалення й оголошення законного, справедливого, обґрунтованого рішення виступає заключною частиною стадії розгляду справи про позбавлення батьківських прав.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Цікавою і досить складною категорією справ у цивільному судочинстві виступають саме справи про позбавлення батьківських прав. Будучи носієм гострих суспільних проблем, вони впливають не лише на батьків дитини, які втрачають всякі права/обов'язки по відношенню до неї, але й на неї саму, бо по завершенню розгляду справи дитина набуває зовсім іншого статусу. А тому перед державою стоїть важливе завдання захистити таких дітей та забезпечити їх достойними умовами для життя, можливістю реалізовувати власні права/обов'язки. Ці завдання від імені держави покликані виконувати суд та органи опіки/піклування.

Якщо звернутися до практики Верховного Суду, то в даній категорії цивільних справ, він вбачає наступні проблеми, котрі виникають при розгляді даних справ. Зокрема, до них Верховний Суд відносить:

- невірне визначення підсудності;
- не вирішене питання про право дитини на житло;
- прийняття позовних заяв від осіб, котрі не володіють правом їх подання;
- відсутність контролю за участю органу опіки/піклування у розгляді справи;
- неповне з'ясування всіх обставин справи;
- не вирішення питання щодо сплати аліментів [27].

Пропонуємо навести приклади із практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), оскільки даний міжнародний незалежний судовий орган велику увагу приділяє саме захисту прав дітей та позбавлення батьківських прав. Приміром, у рішенні ЄСПЛ від 11.07.2017 у справі «М.С. проти України»/заява № 2091/13, йдеться про «інтереси дитини» та місце, яке їм відводиться у взаємовідносинах між батьком та матір'ю. даний суд

зазначає, що слід враховувати два аспекти, визначаючи найкращі інтереси для дитини. Перш за все, варто враховувати збереження зв'язків дитини з сім'єю, окрім випадків, коли сім'я, на жаль, являється особливо неблагополучною/непридатною. По-друге, слід враховувати забезпечення майбутнього розвитку дитини в стійкому, спокійному та безпечному середовищі [28].

Для прикладу ще наведемо Рішення ЄСПЛ у справі «Савіни проти України» від 18.12.2008/заява № 39948/06, де ЄСПЛ вказує на те, що законним правом і батьків, і дітей є бути поруч одне з одним. Це є основоположний стержень усього сімейного життя і, якщо державні органи цьому праву перешкоджають, то відповідно відбувається втручання у права дитини [29].

Вбачаємо за доцільне згадати й про Рекомендацію N R (84) 4 від 28.02.1984 Комітету Міністрів державам-членам РЄ «Про батьківську відповідальність», за принципом 1 якої батьківська відповідальність виступає сукупністю прав/обов'язків, що спрямовані на забезпечення морального/матеріального забезпечення благополуччя дитини, у тому числі, на піклування про неї, утримання, забезпечення її освітою, підтримання із нею особистих стосунків, правове представництво/управління її власністю [30].

Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначає, що українські суди мають застосовувати при розгляді схожих справ Конвенцію і практику ЄСПЛ [31]. Але, як показує національна судова практика, наші суди вище вказану практику ЄСПЛ враховують не завжди. От, для прикладу, у рішенні Ірпінського міського суду Київської області від 09.04.2019 у справі № 367/3042/18 [32], суд до уваги не взяв заперечення відповідача проти позову з тих підстав, що відповідач піклувалася про свого сина, проходила з ним відповідні заходи щодо лікування, проводила дитині щеплення, займалася вихованням сина, за що має грамоти з дошкільних закладів, де перебував син. Коли син пішов до школи, відповідач забезпечила його одягом і всім необхідним для навчання. Також суд не взяв до уваги хворобу відповідача, з причини якої їй проведено

оперативне втручання та заборонено працювати, а в подальшому необхідно пройти ще курси лікування та реабілітації [33, с. 43].

На цьому етапі дослідження даної теми, вбачаємо за доцільне відмітити, що на сьогоднішній день інститут позбавлення батьківських прав в національному законодавстві побудований на основоположних актах про права людини/громадянина загалом та правах дитини у тому числі. Так, до міжнародних та національних нормативно-правових актів, що регулюють дану категорію справ слід віднести:

- Конституцію України;
- Сімейний кодекс України;
- Цивільний кодекс України;
- Цивільний процесуальний кодекс України;
- Декларацію прав дитини;
- Конвенцію про права дитини;
- Про батьківську відповідальність: Рекомендація № R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам;
- Закони України:
 - Про охорону дитинства;
 - Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини;
 - Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю;
 - Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей та інші;
- судова практика ЄСПЛ

Верховний Суд визнає, що інститут позбавлення батьківських прав являється не лише мірою відповідальності, але й захисту прав дитини. Так, у п. 15 Постанови Пленуму «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» зазначається, що позбавлення батьківських прав (тобто

прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, та ін.), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей [34].

Проаналізувавши практику розгляду судами цивільних справ про позбавлення батьківських прав, підтримуємо позицію науковців Дяченко С.В. та Єрьоменко Д.О., які пропонують доповнити ЦК України ст. 1183-1 у наступній редакції: 1. Батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитині, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, коли їхні дії були виражені в ухиленні їх від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, у жорстокому поводженні з дитиною, в експлуатації дитини, у примушенні до жебракування та бродяжництва, у засудженні за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини, а також в інших випадках, коли дитині було завдано шкоди [33, с. 47].

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження з обраної теми, слід зробити наступні висновки.

Батьки являються тими самими особами, від котрих походить дитина, а вона, в свою чергу, являється особою, котра володіє правовим статусом дитини до досягнення нею повноліття, й перші повинні завжди пам'ятати, що чинне національне законодавство охороняє дитячі права, які вони, виховуючи дитину, не мають права порушувати.

Перелік підстав позбавлення батьківських прав передбачений ч. 1 ст. 164 СК України та є вичерпним, а це означає, що науковці не мають можливості більш розширено їх тлумачити. Переконані, що умови реального життя вже давно потребують необхідності внесення відповідних змін до даної статті з метою удосконалення та приведення її до складних умов сьогодення.

Позбавлення батьківських прав для матері/батька, яких позбавляють, тягне за собою втрату особистих немайнових прав стосовно дитини, від обов'язків відносно виховання дитини, втрату інших прав, що були засновані на спорідненості із дитиною. Винятком може бути право матері/батька, яких позбавляють, на побачення із дитиною на підставі рішення суду. Матір/батько, яких позбавляють батьківських прав, не звільняється від обов'язку утримувати дитину та обов'язку відшкодовувати шкоду, спричинену дитиною, стосовно якої вона/він були позбавлені батьківських прав. Такий обов'язок за матір'ю/батьком, яких позбавляють батьківських прав, законодавець зберігає впродовж трьох років після позбавлення її/його батьківських прав, якщо вона/він не доведе, що спричинена шкода не являється наслідком невиконання нею/ним батьківських обов'язків.

Неупереджений та справедливий розгляд будь-якої справи, і не лише цивільної, захист оспорюваних, невизнаних, порушених прав/інтересів фізичних/юридичних осіб, держави, на пряму залежить від правильного визначення/встановлення судом фактів, доведення яких під час судового процесу покладається на сторони процесу. Звідси стає очевидним, що предмет

доказування у даній категорії справ складають факти, котрі слід встановити під час судового розгляду, аби виконати завдання цивільного судочинства.

Існуючі основні проблеми, що стосуються предмету доказування можна вирішити наступними шляхами:

- доповнити СК України тлумаченням поняття «ухилення від батьківських обов'язків»;
- визначаючи предмет доказування в справах про позбавлення батьківських, брати до уваги супутні обставини, про що внести відповідні зміни в чинне законодавство;
- вступати батькам в справу юридично проінформованим або ж залучити до справи юриста в даній сфері, що допоможе правильно визначити свої вимоги/заперечення, а отже, й сам предмет доказування;
- слід пам'ятати, що справи про позбавлення батьківських прав – це справи про кращу долю дитини, а тому не можуть виступати засобом помсти/вирішення особистих конфліктів між батьком та матір'ю. Тому, формуючи предмет доказування, батькам неодмінно варто враховувати та брати до уваги інтереси власної дитини.

Цікавою і досить складною категорією справ у цивільному судочинстві виступають саме справи про позбавлення батьківських прав. Будучи носієм гострих суспільних проблем, вони впливають не лише на батьків дитини, які втрачають всякі права/обов'язки по відношенню до неї, але й на неї саму, бо по завершенню розгляду справи дитина набуває зовсім іншого статусу. А тому перед державою стоїть важливе завдання захистити таких дітей та забезпечити їх достойними умовами для життя, можливістю реалізовувати власні права/обов'язки. Ці завдання від імені держави покликані виконувати суд та органи опіки/піклування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.02.2023).
2. Дутко А. Загальна характеристика правовідносин батьків і дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4825/dutko2.pdf> (дата звернення: 13.02.2023).
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 21-22, ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#top> (дата звернення: 13.02.2023).
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 30, ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top> (дата звернення: 13.02.2023).
5. Оніщук О. Поняття та особливості батьківських прав. *Підприємництво, господарство і право*. № 10. 2019. С. 26–30. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/10_2019.pdf#page=26 (дата звернення: 13.02.2023).
6. Декларація прав дитини : прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=331> (дата звернення: 13.02.2023).
7. Лапчевська О. Застосування до батьків санкцій сімейно-правової відповідальності: теоретичний аспект. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 256–262. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 13.02.2023).

8. Красицька Л. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : дис. ... доктора юрид. н. Вінниця, 2015. 496 с. URL: <http://www.ap.gp.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2023).
9. Романко К., Менджул М. Питання правової регламентації позбавлення батьківських прав як крайньої міри відповідальності батьків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Т. 2. С. 58–61. Сер. «Право». Випуск 32. URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 15.02.2023).
10. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.02.2023).
11. Маковецька В. Способи захисту права на належне батьківське виховання малолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 35–41. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/7.pdf> (дата звернення: 07.03.2023).
12. Александрова Ю. Щодо визначення предмета доказування та кола доказів у справах про позбавлення батьківських прав. URL: <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 07.03.2023).
13. Труба В.І. Проблемні питання правових підстав позбавлення батьківських прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 12. 2014. Том 2. С. 4–7. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc12/part_2/3.pdf (дата звернення: 07.03.2023).
14. Новосад А. С., Положай К. І. Процесуальний порядок позбавлення батьківських прав. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Том 1. С. 67–69.
15. Мироненко В. П. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України. Автореф. дис. ... канд.юр.наук. спец. 12.00.03. Київ, 2001. 24 с.

16. Логвінова М. В. Правові наслідки позбавлення батьківських прав. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіональної науковопрактичної конференції (5-6 лютого 2004 р.)*. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. С. 285–288.
17. Борсук В.О. Правові наслідки позбавлення батьківських прав для особи, позбавленої батьківських прав. 2023. С. 19–21. URL: https://univer.km.ua/sites/default/files/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20XXV%D0%86%D0%86%20%D1%89%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%8010.03.2023%20%D1%80._0.pdf#page=20 (дата звернення: 07.03.2023).
18. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 07.03.2023).
19. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 07.03.2023).
20. Логвінова М.В. Особливості процедури позбавлення батьківських прав. *Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Матеріали VI Регіональної міжвузівської наукової конференції молодих вчених та*

аспірантів (22 квітня 2015 р.). Івано-Франківськ: Плай, 2015. С. 202–207.

21. Лапчевська О. Ф. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 3. 2013. С. 75–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_3_11 (дата звернення: 16.03.2023).
22. Треушніков М. К. Судові докази: монографія. Москва, 2004. 272 с.
23. Лях В. Позбавлення батьківських прав: особливості процедури. *Громадська спілка «Мережа правового розвитку»*. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/pozbavlennia-bat-kivs-kykh-prav-osoblyvosti-protsedury/> (дата звернення: 16.03.2023).
24. Чирко В. О. Проблеми предмету доказування у справах про позбавлення батьківських прав. *Правове регулювання прав людини у сфері приватного права: матеріали круглого столу* (м. Острог, 12 травня 2021 р.). С. 50–52. URL: https://eprints.oa.edu.ua/8599/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80_2021.pdf#page=50 (дата звернення: 16.03.2023).
25. Шамрук Н.Б., Кульок Д.М. Особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав у законодавстві України. *Правова політика України: історія та сучасність. Матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару* (Житомир, 08 жовтня 2020 р.). С. 109–112. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/pravova-polityka.pdf#page=108> (дата звернення: 16.03.2023).

26. Лов'як С.С. Соціальний та правовий характер особливостей судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав. С. 20–21. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/10642/1/zbir_prob-standov_p20-22.pdf (дата звернення: 16.03.2023).
27. Лист Верховного суду України від 11.12.2008 «Практика розгляду судами справ, пов'язаних із 22 позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми». *Вісник Верховного Суду України*, 2009, 00, №. 9.
28. Рішення Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі «М.С. проти України» (заява № 2091/13). *ЛІГА: ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00995> (дата звернення: 26.03.2023).
29. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 року (заява № 39948/06). *Офіційний вісник України*. 2009. № 84. Ст. 2852.
30. Про батьківську відповідальність : Рекомендація № R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам. Прийнята Комітетом міністрів 28 лютого 1984 року на 367-му засіданні заступників міністрів. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_263 (дата звернення: 26.03.2023).
31. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 26.03.2023).
32. Рішення Ірпінського міського суду Київської області від 9 квітня 2019 року у справі № 367/3042/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81488501> (дата звернення: 09.04.2023).
33. Дяченко С.В., Єрмоменко Д.О. Проблеми розгляду судами справ про позбавлення батьківських прав. *Нове українське право*, Вип. 3, 2021. С.

41–48.

URL:

<http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/21/18>

(дата

звернення: 09.04.2023).

34. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України 30.03.2007 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#top> (дата звернення: 09.04.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Назва суду _____

індекс, адреса суду

Позивач: ПІБ

місце реєстрації та проживання:

індекс, адреса

Засоби зв'язку

Ідентифікаційний номер або

серія та номер паспорта

Відповідач: ПІБ

місце реєстрації та проживання:

індекс, адреса

Засоби зв'язку

Ідентифікаційний номер або

серія та номер паспорта *(за наявності)*

Третя особа: Орган опіки і піклування

(за місцем проживання дитини)

місцезнаходження:

індекс, адреса

засоби зв'язку

Код ЄДРПОУ

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про позбавлення батьківських прав

_____ між мною та **ПІБ**, (далі Відповідач), було укладено шлюб. Від спільного подружнього життя у нас народився – _____, _____ дата народження, про що відділом реєстрації актів цивільного стану зроблено відповідний актовий запис № _____ та видано свідоцтво про народження дитини серія _____ (копія свідоцтва про народження додається).

Спільне життя з Відповідачем не склалося, рішенням _____ суду від _____, шлюб – розірвано, з того часу Відповідач не бачив дитину ні разу.

Відповідач ніяким чином не піклується про дитину, не проявляє заінтересованості в його подальшій долі, не цікавиться успіхами _____, станом здоров'я, не піклується про

фізичний і духовний розвиток дитини, його навчанням, підготовкою до самостійного життя, зокрема - не забезпечує необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на його фізичний розвиток як складову виховання; не спілкується з дитиною в обсязі, необхідному для його нормального самоусвідомлення; не надає дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяє засвоєнню нею загально визнаних норм моралі; не виявляє інтересу до її внутрішнього світу; не створює умов для отримання нею освіти - створились умови, які шкодять інтересам дитини.

Відповідач, покладених законом на батьків обов'язків, не виконує, не бере педагогічної, матеріальної, грошової (*копія розрахунку заборгованості зі сплати аліментів додається*), посиленої трудової, або будь-якої іншої участі у вихованні сина. Всі питання щодо виховання вирішуються мною самостійно без участі та підтримки з боку Відповідача. **Дитина знаходиться на повному моєму утриманні.**

У зв'язку з цим, я звернулася до органу опіки та піклування _____ з проханням позбавити Відповідача батьківських прав, на що мені було рекомендовано звернутися до суду та після проведення перевірки надано висновок щодо доцільності позбавлення батьківських прав.

Зазначені факти, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини батьком, свідомого нехтування ним своїми обов'язками, що підтверджує відсутність серйозного ставлення Відповідача до своїх батьківських обов'язків.

Правові підстави позову:

Утримання дітей, надання їм матеріальної допомоги є природним обов'язком батьків, що впливає звичайно зі змісту положення ст. 180 Сімейного кодексу України, яке зобов'язує батьків утримувати дітей до досягнення ними повноліття.

Згідно із ст. 27 Конвенції, держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Відповідно до ч. 1-5 ст. 150 СК України, батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

Зазначені мною обставини у відповідності з п.2, ч.1 ст.164 Сімейного кодексу України є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав.

Згідно з ст.ст.150, 157 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, той із батьків, хто проживає окремо від дитини зобов'язаний брати участь у її вихованні та утриманні.

У відповідності з ч. 4, 5 ст. 19 Сімейного кодексу України при розгляді судом спорів щодо позбавлення батьківських прав обов'язковою є участь органу опіки та піклування, який подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Згідно з п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України №3 від 30.03.2007 року «Про застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» факт ухилення від виховання може бути підтверджено наведеними доказами.

В п.16 цієї ж постанови роз'яснено, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Відповідно до ст.6 Декларації прав дитини, дитина для повного і гармонійного розвитку її особи потребує любові і розуміння. Вона повинна, якщо це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, в усякому разі, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості.

З метою найбільш повного та всебічного забезпечення прав та законних інтересів дитини я вважаю за необхідне вирішити питання про позбавлення, Відповідача батьківських прав.

Відповідно до п. 6. ч. 3 ст.175 ЦПК України, обов'язковий досудовий порядок урегулювання даного спору не передбачений.

На виконання ст.175 ЦПК України, щодо попереднього (орієнтовного) розрахунку суми судових витрат, які Позивач поніс і які очікує понести у зв'язку з розглядом справи, Позивач зазначає, що Крім сплати судового збору в сумі _____ грн., Позивач не очікує нести будь-які інші витрати.

На виконання п.10 ч.3 ст. 175 ЦПК України, щодо підтвердження Позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж Відповідача з тим самих підстав, позивач зазначає, що ним не подано іншого позову з тим самим предметом та з тих самих підстав.

На підставі вище викладеного, керуючись ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства», ст.ст. 164-166 Сімейного кодексу України, ст.ст. 3, 175-177 ЦПК України, Постановою ПВСУ № 3 від 30 березня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав», -

ПРОШУ:

Позбавити ПІБ, _____ дата народження, уродження _____, батьківських прав відносно неповнолітнього _____ ПІБ дата народження.

Судові витрати покласти на Відповідача.

Додатки:

1. Квитанція про сплату судового збору;
2. Копія паспорту та ідентифікаційного коду Позивача;
3. Копія паспорта та ідентифікаційного коду Відповідача (за наявності);
4. Копія рішення про розірвання шлюбу;
5. Копія свідоцтва про народження;
6. Копія рішення про стягнення аліментів на неповнолітню дитину;
7. Копія розрахунку заборгованості по аліментам _____;
8. Копія витягу з рішення про надання висновку до суду щодо доцільності позбавлення батьківських прав № _____ від _____ року;
9. Копія Висновку органу опіки та піклування _____ щодо доцільності позбавлення батьківських прав;
10. Копія довідки про підтвердження місця навчання;
11. Копія характеристики на дитину;
12. Копія акта обстеження житлово-побутових умов;
13. Копія характеристики Відповідача (за можливістю);
14. Копія позовної заяви з додатками (2 екземпляри).

«____» _____ 2023 року

Позивач
ПІБ